

ÉRTÉKREND ÉS IFJÚSÁGI SZABADIDŐ-KULTÚRA A FÉLSZIGETEN

Kiss Zita–Plugor Réka–Szabó Júlia

A tanulmány a marosvásárhelyi Félisziget Fesztivál ifjúságának értékrendjét, valamint szabadidő-töltési szokásait vizsgálja az ifjúsági korszakváltás fogalomrendszerében.

A tanulmány két részből áll. Az első részben az ifjúsági korszakváltásra reflektálunk elsősorban a fiatalok értékrendjére vonatkozóan, a második részben, pedig a 2005-ös és 2006-os Félisziget Fesztivál résztvevőinek szabadidős és kulturális fogyasztói mintáinak bizonyos dimenzióit igyekszünk bemutatni. Ezt megelőzően azonban vázoljuk azt az elméleti keretet, amelyben a később elhangzó megállapításaink értelmet nyernek.

Kulturális fogyasztás és értékrend · Az ifjúsági szabadidő-kultúra néhány elemét megvizsgálva arra teszünk kísérletet, hogy egy szociológiai leírást nyújtsunk a Félisziget Fesztivál kulturális fogyasztásáról.

A kultúra „társadalmi” meghatározás értelmében egy sajátos életmód, amely bizonyos jelentéseket és értékeket fejez ki – nemcsak a művészetben és a tudományban, hanem az intézményekben és a mindennapi viselkedésben is. Egy komplex fogalommal állunk szemben, amelynek a „társadalmi” meghatározásán kívül meg kell említenünk az „eszményi” és a „dokumentumként” való meghatározását is. Az „eszményi” meghatározás a kultúrát az emberi tökéletesedés állapotának vagy folyamatának tekinti, a „dokumentumként” való meghatározás szerint a kultúra az értelem vagy a képzelet mindazon műveinek összessége, amelyek részletesen rögzítik az emberi gondolatokat és tapasztalatokat. A társadalmi meghatározásból kiindulva a kultúra elemzése megvilágítja az adott életmód, az adott kultúra kimondott vagy kimondatlan jelentéseit és értékeit (Raymond Williams 2003).

Az empirikus elemzéssel arra a kérdésre keresünk választ, hogy a vizsgált populáció mintái mennyiben azonosak a Magyarországon fokozatosan kialakuló, a Gábor Kálmán által fesztiválok ifjúságának nevezett generáció, vagy más néven az ifjúsági korszakváltás szabadidős szcenáriójában szereplő fiatalok mintáival.

Az ipusztuáialis társadalomból a posztipusztuáialis társadalomba történő átmenet az emberi civilizáció korszakváltását jelentette; korszakváltás, amely a technológiai fejlesztés és fejlődés mellett a társadalom strukturális szerkezetének átalakulását is eredményezte. Ez az átalakulás az osztály- és lokális kötődések fellazulásával, a nemek közötti különbségek kiegyenlítődéssel járt. Ezeken túlmenően változást hoz a közösségi viszonyokban: a szociális, politikai közösségek merev intézményesültségekhez kötődő formáit felváltják az alternatívást hordozó közösségek, megváltozik az ennek a világhoz való viszonya, a társadalmi orientációs mintája. Az értékorientáltság materializmusa és privatizmusa helyébe a posztmaterializmus individuális szabadságon alapuló kollektívizmusa lép (Gábor 1993).

A nagy civilizációs korszakváltással egy időben bekövetkezik az ifjúsági kultúra korszakváltása is, amelynek legfontosabb jellemzői, hogy az ipusztuáialis korszak ifjúságot meghatározó lokális, származási és osztálykötöttségek eresztékei az ifjúsági kultúra sokszínűségében egyre inkább fellazulnak, a családi, kulturális, politikai intézményesültségek mintakövetési kényszerét felváltja az ifjúság csoport-hovatartozásában is kifejezésre jutó, a felnőtt társadalommal szembenálló, elkülönülő ifjúságközpontúság, az ifjúság mintakövetőből mintaadóvá is válik (Gábor 1993).

Az ifjúsági korszakváltás lényege, hogy a fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái, életkarrierje egyre inkább eltérnek a felnőttekétől. A fiatalok egyre inkább saját maguk fogalmazzák meg mintáikat és egyre kevésbé követik a felnőttekét. Az ifjúságszociológia ezen irányzatai között igen fontos individualizációs elmélet szerint a növekvő individualizálódás nyomán a fiatalok egyre inkább elutasítják az idősebb generációk gyakorlatát, különösen akkor, ha felfogásuk szerint szemben áll a fiatalok azon igényével, hogy nagyobb szabadságot és függetlenséget fejezhessenek ki. Inglehart a modern ifjúságot egy posztmaterialista generáció tagjaként jellemzi. Szerinte az idősebb, a második világháború előtt született materialista generációtól eltérően a posztmaterialista fiatalok olyan nem materialista, az élet minőségére vonatkozó dolgokat hangsúlyoznak,

mint az önkifejezés, a független életstílus és a közösség megmaradásának igénye.

Jürgen Zinnecker az ifjúság önálló társadalmi réteggé válásának kérdését állítja középpontba, azt hangsúlyozva, hogy a kulturális tőke felértékelődésével együtt jár az ifjúság felértékelődése, melynek következtében az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása a fiatalok fokozódó individualizálódásával, a posztmaterális értékrend előtérbe kerülésével és az ifjúsági kultúra felértékelődésével jár együtt, a fiatalok egyre inkább önmaguk, az ifjúsági kulturális csoportstílusokkal összefüggésben alakítják ki társadalmi és politikai cselekvésüket. A Nyugat-Európában előrehaladt ifjúsági önállósodással szemben Kelet-Európában a fiatalok önállósodásának késleltetett voltáról lehet beszélni (Gábor 2000).

Zinnecker két ifjúsági korszakot különböztet meg: egyik az ipari társadalmakra jellemző átmeneti ifjúsági, a második pedig a posztindusztriális társadalmakra vonatkozó iskolai ifjúsági korszak (Zinnecker 1993a, 1993b).

Az *átmeneti korszakban* az ifjúság viszonylag rövid és kevés szociális és kulturális önsúllyal rendelkezik. A teljes életpályán belül az ifjúsági életszakasz kényszerű, átmeneti esemény, melyben a fiatalok a felnőtt társadalomhoz igazodnak, szorosan kötődnek a felnőttek intézményrendszeréhez, különösen a munka intézményeihez meg a családhoz, a szűkebb szociokulturális környezethez. Így a munkában, a családban, a társadalomban a tapasztalt felnőttekhez képest alárendelt szerepet játszanak. Az *iskolai ifjúsági korszakban* az iskolának a szerepe felértékelődik abból a szempontból, hogy egyrészt egyre hosszabb időt töltenek a fiatalok az iskolában, és az iskola határozza meg lényegében a további életkarrierjüket, ehhez igazodik a munkába állás, a házasság és a gyerekvállalás, amelyek mind kitolódnak. Egy másik fontos jellemzője, hogy csökken a családi, szomszédos viszonyoknak, a településnek az ellenőrző szerepe, és felerősödik a fogyasztói ipar és a média szerepe. Ebben az életszakaszban a relatíve önálló iskolai és képzési intézmények látogatása révén az ifjú életszakasz autonómiája növekszik. A fiatalok norma- és értékrendszerét valamint mintakövetését is egyre inkább meghatározza az önállósodás, így növekszik az ifjúsági kultúrának a szerepe, mind a normák, mind az értékek, mind pedig a jövőbeli karrierminták kialakításában, és csökkennek a fiatalok körében a származási, etnikai és nemek közötti különbségek. Tehát a kulturális tőke térhódítása összekapcsolódik a származási és osztálykötelékek lebontásával, átrendeződésével, amely az ifjúsági kultúra felértékelődéséhez vezet (Gábor 2004; Zinnecker 1993a, 1993b).

Az ifjúsági korszakváltás problémájával foglalkozva Magyarországon az látható, hogy az ifjúsági korszakváltás a nyolcvanas években késleltetett volt, melynek magyarázatát Gábor Kálmán abban látja, hogy a rendszerváltásig nem történt meg az oktatás expanziója, a piac hiányában nem alakult ki az a társadalmi környezet, amely a fogyasztásra helyezi a hangsúlyt, és nem jöttek létre ifjúságközpontú rádió- és TV-csatornák. Ennek ellenére megfigyelhető volt a fiatalok korai önállósodása és a kulturális értékértékelődés, de a lényeges fordulat mégsem következett be, megmaradt a fiatalok elit csoportjai és a fiatalok többsége közötti mély szakadék az esélyektől az értékorientációig (Gábor 2004). A kilencvenes években a magántulajdonon alapuló piacgazdaság kiépülésével a nyugat-európai ifjúság köré-

ben megfigyelt legfontosabb tendenciák a magyar fiatalok körében egyre inkább érvényre jutnak.

Bauer Béla, az Ifjúság 2000 és a Mozaik 2001 vizsgálatokból kiindulva állítja, hogy a fiatalokat 3 nagy rétegbe és 21 kisebb kategóriába lehet sorolni. Van a nyertesek csoportja, akik főleg a magasan iskolázott városi, fővárosi fiatalok közül kerülnek ki, vannak akik szerint sorsuk nem változott meg a rendszerváltás után és vannak, akik vesztesnek érzik magukat, ők elsősorban az aluliskolázott rétegekből kerülnek ki és jellemzően kisebb településeken laknak. A fiatalok döntő többsége nagyon fontosnak tekinti a családját, a nemzeti közösséghez való tartozást, sőt nem kevesen vannak, akik a hithez, az egyházakhoz fűződő szoros viszonyról is beszámolnak. Megfigyelhető egy olyan folyamat, amit talán legjobban az értékek lázadása nevével lehet leírni: a napról-napra változó világban a fiatalok jelentős része visszanyul olyan, tradicionálisnak gondolt értékekhez, amelyek szilárd világméretet kínálnak számukra.

A rendszerváltás gyökeresen megváltoztatta a helyzetet: a kultúra helyét egyértelműen a fogyasztás vette át, ez lett mindenek az értékmérője. A folyamat együtt járt a kultúra eltömegesedésével és bizonyos fokú igény-nélküliséggel is. Kisebbségre lett a kultúra presztízse, helyébe bizonyos tárgyak fogyasztása lépett. Persze ennek a fogyasztásnak a leglényegesebb eleme a Nyugat utánzása vagy inkább a Közép-Európából elképzelt Nyugat-Európa utánzása (Bauer 2002).

Hasonlóan vélekedik Gábor Kálmán is, szerinte a Sziget Fesztiválon megjelenő fiatalok képviselik azt a változást, amely az ifjúság körében végbement az elmúlt évtizedben. A rendszerváltás nyertesek körében a materiális és karrier értékrend került a középpontba. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a pénzre, az anyagiakra és ez előmenetelre fektetnek hangsúlyt, hanem azt is, hogy közösségfelfogásukban, szabadidős tevékenységükben is igen fontossá vált a fogyasztás, az anyagi javak szerepe. A fordulat abban történt, hogy a változatos, érdekes élet, a szabadság iránti igény, a fiatalos kockázattal járó élet nem kultúra konform, hanem piac konform környezetben kezdett el megjelenni.

Az értékrend-váltásnak van egy másik nagyon fontos mozzanata is: a fiatalok kulturális mintája, életstílusa is jelentősen megváltozott; ez a fordulat elsősorban abból adódik, hogy a magatartásmintákban és értékekben a piacon érvényesülő formák erősödnek. A magyar fiatalokra az is jellemző, hogy egyszerűen figyelhető meg a tradicionalizmus erősödése, s valamilyen új értékrend keresése (Gábor 2002).

A Minoritas Alapítvány Kisebbségkutató Intézete által (2000 őszén) végzett kérdőív felmérés többek között azt is vizsgálta, hogy a fiatalok eljövendő életük szempontjából milyen fontosságot tulajdonítanak az egyéni és a társadalmi élet különböző értékeinek valamint, hogy a sikerességben milyen szerepet tulajdonítanak különböző készségeknek, képességeknek, adottságoknak.

A felmérést elvégezték Magyarországon és Romániában is, megegyező kérdőívvel, azonos mintán, az érettségig adó középiskolák utolsó éves diákjai körében. A kutatók azt találták, hogy a jövő szempontjából mindkét országban a család, a szerelem, a pénz és a barátság bizonyulnak a legfontosabbnak, ezek után meg a munka és a tudás, a legkevésbé pedig a művészet és a politika érdekli a fiatalokat; a vallás a romániai diákok számára fontosabb helyet töltött be.

Lényeges különbséget figyelhetünk meg a keleti és a nyugati fiatalok között abban, hogy milyen eszközökkel alapozzák meg a nemzedékváltkozás során elérhető helyüket a társadalomban.

Feltételezéseink szerint a Fél-sziget Fesztiválon jelen levő fiatalokra is jellemző az ifjúsági kultúra felértékelődése, valamint az önállósodás az értékek, a normák és a mintakövetést illetően. A kulturális tőke előtérbe kerülésével a hagyományos helyi közösségeket, egyre inkább a modern intézmények, mindenekelőtt az iskolához kötődő közösségek kezdik patronálni, viszont az ifjúság egészére hat még a hagyományos társadalmi-szellemi környezet, valamint a hagyományos helyi társadalmak felbomlása.

Az ifjúsági korszakváltás különböző területeken érezteti hatását. Ami az ifjúsági kultúrát illeti, az a 80-as évekhez képest színesedett, kibővült, nagy szerepet szánván a médiának. Megszűnt az éles határvonal az alternatív- a magas-kultúra és a populáris kultúra között, mivel a fogyasztói kultúra erőteljes hatása megváltoztatta ezek arculatát és fellazította a köztük levő határokat. A piac térhódításával éleződik a verseny a társadalmi csoportok között ami hatást gyakorol az ifjúsági rétegek, csoportok életstratégiáira és esélyeire. Fontossá válik a szabadidő eltöltése, így elkülönül az aktív és a passzív szabadidő eltöltés és a hozzájuk kapcsolódó fogyasztási javak is szétválnak. Egyre fontosabbá válnak a helyi közösségek, a sport- és egyéb klubok, ahol egyrészt közösséget talál a fiatal, másrészt értékeinek, a rá ható mintáknak megfelelően töltheti szabadidejét.

Megváltozik a szocializációs életciklus, az iskolai idő meghosszabbodásával átalakul a fiatalok szabadidő-tevékenysége, amelyben egyre nagyobb szerepet játszik a piaci alapokon kiépülő szabadidőipar. A szabadidő-tevékenységeknek az olyan formáira fontos utalni, mint az önálló szórakozás, önálló utazás, szexuális tapasztalat egyre korábbra helyeződése, amit egyes szakirodalmak a gyermekkori elvesztésének is hívnak (Gábor 2005). A szabadidő fogalmának igen széles az értelmezési skálája: „felhasználható szabadidő”, „nem munkával töltött idő”, „személyes idő”, „szórakozás ideje”.

A Fél-sziget-látogatók értékvilága · A fiatalok értékrendjét, a saját életükben fontosnak tartott értékeket, illetve ezeknek az értékeknek az eredetét a Fél-sziget-kutatás több kérdéssel is vizsgálta.

Az értékrend-váltásnak egyik fontos mozzanata, hogy a fiatalok kulturális mintája, életstílusa jelentősen megváltozik. Míg korábban a különböző alternatív mozgalmak, törekvések szerepeltek fontos, sokszor központi értéknek, ma már egyre inkább előtérbe kerülnek, legalábbis egyes csoportoknál, a yuppie-értékek, amelyek már az újkapitalizmus markáns megnyilvánulásai. Megfigyelhető tehát egyfajta konzervatív fordulat, amely a társadalmi világlátásban és értékrendekben fejeződik ki.

A szocializáció első és éveken keresztül meghatározó terepe a család. Annak ellenére, hogy a vizsgált életkori csoportban már kiemelt szerep jut például a kortárscsoportnak, érdemes megvizsgálni, hogyan viszonyulnak a 15–29 évesek szülei értékrendjéhez, életvezetési elveikhez. 2006-ban az érvényesen válaszolók 31 százalékának felelnek meg azok az elvek, amelyek szerint szülei élnek; a válaszadók 43 százaléka viszonyul ambivalensen a szülei által képviselt értékekhez; a szülők értékrendjét egyértelműen elutasítók a vizsgált populáció egynegyedét teszik ki. Az anyák értékrendjének elfogadási aránya lényegesen magasabb, mint az apáké (5,6%, illetve 2,9%). Ez utal arra a hagyományosnak mondható szereposztásra, amely szerint a családban az anyákra hárul a gyerekek (érzelmi, viselkedés- és értékrendbeli) nevelése.

A szülők életvitelével, értékrendjével való egyetértés mind nemtől, mind pedig a életkortól független. Míg a Mozaik 2001 felmérésben a megkérdezettek 43 százaléka azonosult teljes mértékben a szülei elveivel, és 41,7 százalékuk esetében részben megfelelt saját eszményeinek a szülei élete, addig 2006-ban a fiatalok 52 százaléka azonosult részben szülei elveivel és 31 százalékuk teljes mértékben.

Mindkét Fél-sziget Fesztivál vizsgálat során (2005-ben és 2006-ban) megkértük a fiatalokat arra is, hogy néhány, az emberek életviteléhez kapcsolódó értéket osztályozzanak aszerint, hogy saját életükben mennyire fontosak ezek. A felsorolt értékek és megfogalmazásuk teljes mértékben megegyeztek a két vizsgálati évben. A kérdőívben alkalmazott kérdés megegyezik a Mozaik 2001 kutatás alkalmazott kérdésével, nevezetesen a Lickert skálával, amely 17 kérdést tartalmaz, s a viszonyulásokat egy ötös fokozatú skálán mérik (1 egyáltalán nem fontos, 5 nagyon fontos). Az alábbi táblázat az elért átlagosztályzatok szerinti sorrendben mutatja a 17 értéket.

<i>Félsziget Fesztivál 2005</i>		<i>Félsziget Fesztivál 2006</i>	
1. igaz barátság	4,67	1. igaz barátság	4,73
2. szabadság	4,61	2. szerelem/boldogság	4,68
3. szerelem/boldogság	4,60	3. szabadság	4,64
4. családi biztonság	4,48	4. családi biztonság	4,59
5. belső harmónia	4,40	5. belső harmónia	4,52
6. érdekes élet	4,28	6. érdekes élet	4,41
7. békés világ	4,25	7. változatos élet	4,38
8. a környezet állapota	4,25	8. a környezet állapota	4,23
9. változatos élet	4,20	9. békés világ	4,21
10. kreativitás	4,13	10. kreativitás	4,15
11. társadalmi rend	3,70	11. társadalmi rend	3,84
12. a tradíciók tisztelete	3,54	12. szépség	3,62
13. szépség	3,42	13. a tradíciók tisztelete	3,59
14. gazdagság	3,34	14. gazdagság	3,52
15. nemzet szerepe	3,31	15. nemzet szerepe	3,30
16. hatalom	2,86	16. hatalom	3,09
17. vallásos hit	2,65	17. vallásos hit	2,85

2005-höz képest 1 hellyel előrébb került		2005-höz képest legalább 2 hellyel előrébb került	
--	--	---	--

2005-höz képest 1 hellyel hátrébb került		2005-höz képest legalább 2 hellyel hátrébb került	
--	--	---	--

1. táblázat. Az egyes értékek fontossága az életedben?
(az érdemi válaszok átlaga – kevésbé fontos: 1, nagyon fontos: 5)

Három olyan értékrend-komponens van, amely átlaga mindkét évben 4,5 fölötti, és pedig: igaz barátság, szerelem/boldogság, szabadság; 2006-ban pedig a családi biztonság és a belső harmónia is 5-höz közeli átlagértéket ér el. A sor végén a hatalom és a vallásos hit található 3-hoz közeli átlagértékekkel.

Észlelhető, hogy a fiatalok értékpreferenciái nem mutatnak számottevő különbségeket ezen két év vizsgálatában; az egyes értékek visszaesése vagy előrébb kerülése ha az átlagértékeket vizsgáljuk elenyészőnek mondható.

Kiemelendő viszont egy növekvő tendencia ami az értékek fontosságát érinti (a 2005–2006-os adatokat nézve), egyedül a környezet állapota és a nemzet szerepe átlagértékek mutatnak enyhén csökkenő közkedveltségre.

A fiatalok által legfontosabbnak tekintett hat érték az életkor növekedésével változik. A tizenévesek életében a kortárcso-

port fontosságához szorosan kötődő igaz barátság, a kamaszkor élményei és tapasztalatszerzésének időszakában nagyon fontos „érdekes élet”, változatos élet, a szépség, valamint a szabadság szerepe folyamatosan csökken; míg a belső harmónia, a szerelem/boldogság, a családi biztonság és a tradíciók tiszteletének fontossága a vizsgált korcsoporton belül az életkor előrehaladtával folyamatosan növekszik. A legtöbb érték fontossága szignifikánsan a 20–24 és a 25–29 korcsoport esetében különbözik egymástól. Ez arra utal, hogy huszoneves korban válnak felnőtté a fiatalok, értékrendjük is ekkor alakul át, ebben az időszakban helyeződnek át a hangsúlyok az élet egyes területeiről másokra. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a 20–25 évesek körében a legfontosabb a „gazdagság” és a vallásos hit, valamint a legkevésbé fontos a nemzet szerepe.

<i>Mozaik 2001</i>		<i>Félsziget Fesztivál 2006</i>	
1. családi biztonság	4,86	1. igaz barátság	4,73
2. szerelem/boldogság	4,78	2. szerelem/boldogság	4,68
3. békés világ	4,76	3. szabadság	4,64
4. igaz barátság	4,66	4. családi biztonság	4,59
5. szabadság	4,65	5. belső harmónia	4,52
6. belső harmónia	4,65	6. érdekes élet	4,41
7. a környezet állapota	4,39	7. változatos élet	4,38
8. társadalmi rend	4,26	8. a környezet állapota	4,23
9. érdekes élet	4,08	9. békés világ	4,21
10. a tradíciók tisztelete	4,02	10. kreativitás	4,15
11. nemzet szerepe	4,02	11. társadalmi rend	3,84
12. gazdagság	3,98	12. szépség	3,62
13. kreativitás	3,90	13. a tradíciók tisztelete	3,59
14. változatos élet	3,89	14. gazdagság	3,52
15. szépség	3,80	15. nemzet szerepe	3,30
16. vallásos hit	3,40	16. hatalom	3,09
17. hatalom	2,86	17. vallásos hit	2,85

2001-hez képest legalább 2 hellyel előrébb került	2001-hez képest legalább 2 hellyel hátrébb került
--	--

2. táblázat. Az egyes értékek fontossága az életben?
(az érdemi válaszok átlaga – kevésbé fontos: 1, nagyon fontos: 5)

	Átlag	14-19	20-25	26-30
Igaz barátság	4,74	4,78	4,71	4,75
Szerelem/boldogság	4,68	4,64	4,69	4,71
Szabadság	4,64	4,66	4,63	4,61
Családi biztonság	4,60	4,55	4,60	4,70
Belső harmónia	4,52	4,38	4,56	4,66
Érdekes élet	4,41	4,44	4,43	4,25
Változatos élet	4,38	4,41	4,41	4,20
A környezet állapota	4,23	4,22	4,19	4,47
Békés világ	4,21	4,30	4,12	4,37
Kreativitás	4,15	4,16	4,14	4,16
Társadalmi rend	3,83	3,87	3,82	3,77
Szépség	3,63	3,66	3,65	3,44
A tradíciók tisztelete	3,59	3,50	3,55	4,03
Gazdagság	3,52	3,43	3,62	3,28
Nemzet szerepe	3,29	3,32	3,27	3,32
Hatalom	3,09	3,12	3,14	2,79
Vallásos hit	2,84	2,87	2,91	2,39

3. táblázat. Az egyes értékek fontosságának átlagpontszáma korcsoportok szerint.
(az érdemi válaszok átlaga – kevésbé fontos: 1, nagyon fontos: 5)

Az átlagnál fontosabbnak tekintett értékek a legfiatalabbak körében az „igaz barátság”, a „szabadság”, az érdekes és változatos élet, a kreativitás, vagyis elsősorban a posztmaterális értékek, amelyek az ifjúsági korszakváltás beletartozó elemei. Nenek szerint is eltérést tapasztalunk az egyes életelvek fon-

tosságának megítélésében. Míg a nők szemében az érzelmi és hitbeli életre, az érzelmi biztonságra és a személyes kapcsolatokra vonatkozó értékek az elsődlegesek, addig a férfiak életében a hatalomhoz, a gazdagsághoz kapcsolódó dolgok a hangsúlyosabbak.

	Átlag	Férfi	Nő
Igaz barátság	4,73	4,70	4,77
Szerelem/boldogság	4,68	4,62	4,75
Szabadság	4,64	4,62	4,66
Családi biztonság	4,59	4,51	4,69
Belső harmónia	4,52	4,40	4,67
Érdekes élet	4,41	4,40	4,43
Változatos élet	4,38	4,35	4,42
A környezet állapota	4,23	4,16	4,33
Békés világ	4,21	4,03	4,45
Kreativitás	4,15	4,12	4,19
Társadalmi rend	3,84	3,82	3,86
Szépség	3,62	3,61	3,62
A tradíciók tisztelete	3,59	3,49	3,71
Gazdagság	3,52	3,61	3,41
Nemzet szerepe	3,30	3,28	3,33
Hatalom	3,09	3,17	2,99
Vallásos hit	2,85	2,69	3,06

4. táblázat. Az egyes értékek fontosságának átlagpontszáma nemek szerint. (az érdemi válaszok átlaga – kevésbé fontos: 1, nagyon fontos: 5)

A fiatalok értékpreferenciáit az egyén vs. közfelosztásban vizsgálva (a Schwartz által felállított tipológiát véve alapul), azon értéktípusok, amelyek inkább az egyén érdekeit szolgál-

ják nem állíthatók szembe a köz érdekeit szolgáló értéktípusokkal, vagyis nem lehet egyértelmű preferenciát meghatározni esetünkben. Amint a Mozaik 2001 adatok is mutatják, egyik értékfajtaához sorolt érték preferenciája sem dominál a másik felett; egyaránt találunk erős és relatív gyenge preferenciájú egyéni és közösségi értékeket is (Csata, 2006:139).

A 2006-os kutatás során tüzetesebben megvizsgáltuk a környezet fontosságát a fiatalok számára. Míg az értékskálán (1:kevésbé fontos, 5:nagyon fontos) a fiatalok 4,25-ös fontosságúnak ítélik a környezet állapotát, ami a 2005-ös adatokhoz képest egy 0,02 átlagértékű csökkenést mutat. Ugyanakkor elmondható, hogy a fiatalok jelentős többsége úgy gondolja, hogy a rendezvény közepesen káros a környezetre, valamint 62 százalékuk fontosnak tartja és támogatja a hulladék szelektív gyűjtését a rendezvényen.

Szignifikáns különbség figyelhető meg a rendezvény környezetre vetített hatásáról nemek, valamint korcsoportok szerinti lebontásban. A nők inkább vélik úgy hogy a rendezvény nagyon káros a környezetre nézve és támogatják a hulladék szelektív gyűjtését, míg a férfiak inkább a semleges zónában maradnak. A 26-30 éves fiatalok inkább gondolják úgy hogy a rendezvény kevésbé káros a környezetre, míg a 14-19 évesek közepesen károsnak ítélik.

A fiatalok, értékorientációját faktorelemzéssel vizsgálva jellegzetes megállapításokra juthatunk. Az így kapott faktorstruktúra arra enged következtetni, hogy az értékpreferenciák négy csoportja különíthető el. Kiválasztva az első négy faktort, amelyek a legnagyobb mértékben magyarázzák a faktor varianciáját elmondható, hogy összesen 51,41 százalékban magyaráz.

Faktorok	Itemek	Faktorsúlyok
Privát szféra értékei 13,73%	Igaz barátság	0,668
	Szerelem/boldogság	0,779
	Belső harmónia (béke önmagammal)	0,512
	Családi biztonság	0,661
Posztmateriális értékek 13,62%	Változatos élet	0,727
	Szabadság	0,627
	Érdekes élet	0,769
	Kreativitás	0,596
Tradicionális értékek 12,77%	A tradíciók tisztelete	0,754
	Elszakadás az evilági terhektől	0,615
	Nemzet szerepe	0,618
	Békés világ	0,503
Materiális értékek 11,27%	Szépség	0,640
	Hatalom	0,681
	Gazdagság	0,765

5. táblázat. Értékrend-profilok, faktor-mátrix¹, 2006 (N=932)

Az *első* faktorcsomagban találhatóak a biztonságot és harmóniát hangsúlyozó értékek (igaz barátság, szerelem/boldogság, belső harmónia, családi biztonság). A két jellegzetesen kiemelkedő, azaz legnagyobb faktorsúllyal rendelkező érték a szerelem (0,779) és az igaz barátság (0,668), ami egyértelműen azzal magyarázandó, hogy az Fél-szigeten megforduló ifjúság abban az életszakaszban van, amikor ez a két érték meghatározó szerepet tölt be életükben. A fiatalok értékattitűdjei hasonlóságot mutatnak a Mozaik 2001 kutatás adataival, ugyanazon értékek jelennek meg az első faktorcsomagba, kivéve a környezet állapotát, ami a mi esetünkben nem szerepel. A faktorsúlyokat megfigyelve viszont jelentős hasonlóságot vélünk felfedezni, a szerelem és boldogság súlya a legnagyobb a fiatalok életében.

A *második* faktorcsomagot a posztmateriális értékek alkotják, amely jellegzetes ifjúsági értéktípusnak számít, és ezen belül is a legnagyobb faktorsúlyt az érdekes élet tanúsítja (0,760). Ezen az értékek mentén írható le az ifjúság, akár a köztudatban is így jelennek meg. Ebben a korszakban a materiális értékek még háttérben szorulnak, akárcsak a hagyományokat hangsúlyozó értékek. A fiataloknak elsősorban az érdekes és változatos élet jelenti a kiteljesülést. Itt hangsúlyozódik ki a fesztiválok kultúrája, hangulata, ami megteremti és biztosítja ezen értékek megélését. A Mozaik 2001-es felmérésben szintén ezt a faktorcsomagot kapjuk, ellenben a faktorsúlyok eltérő értéket mutatnak. A *változatos és érdekes élet* jóval nagyobb (0,550–0,727; 0,563–0,769) faktorsúlyú a mi alapsokaságunkban. Ez az eltérés annak tudható be, hogy, bár minkét kutatás fiatalokra koncentrál, ennek ellenére jelentősen eltérő populációt vizsgálunk.

A *harmadik* faktorcsomagba került a tradíciók tisztelete, elszakadás az evilági terhektől, nemzet szerepe, békés világ, amelyet tradicionális faktornak nevezünk el. Ez a faktorcsomag a hagyományokat hangsúlyozó értékeket jelenti, melyben a tradíciók tisztelete bír a legnagyobb magyarázó erővel. Továbbá is összehasonlítva a faktorcsomagjainkat a Mozaik 2001 felméréssel, ez esetben a fiatalok nagyobb hangsúlyt fektetnek a *békés világ* és az *evilági terhektől való elszakadás* értékekre.

A *negyedik* faktor a materiális értékeket tartalmazza, (gazdagság, hatalom, szépség) és már előzőleg is jeleztük, hogy ezek a értékek kissé háttérbe szorulnak. A fiatalok körében a materiális értékek vízióként vannak jelen, egyfajta orientálódást jelent a hatalom és gazdagság fele. A negyedik faktorcsomagban a „*gazdagság*” érték súlya jelenik meg hangsúlyosabban, viszont jelentős eltérést itt sem vélünk felfedezni az értékorientációk összehasonlításában.

A társadalmi rend és környezet állapota változók végül nem maradtak faktorelemzésünkben, mivel kicsi faktorsúllyal rendelkeztek, így 15 értékváltozóra alkalmaztuk a faktorelemzést. Tehát megjegyezhetjük, hogy a fenti négy faktorcsomag hasonlóságot mutat a Mozaik 2001 adatait feldolgozó, Csata (2006) által bemutatott faktorcsomagokkal. Értékprofilok szerinti eltérés nincs a Fél-sziget és a Mozaik 2001 felmérések fiataljai körében, a két elemzés során hasonló *értékcsomagok* alakulnak ki. Eltérésnek inkább a hangsúlyeltolódást tulajdonítanánk, amelyet egyrészt a két kutatás között eltelt időintervallummal és a két alapsokaság különbözőségével magyarázunk. A faktorok 4 faktorcsomagba való csoportosulása azonos a két felmérés adatait tekintve (ld. Csata 2006).

Fél-sziget-látogatók szabadidő-kultúrája · Feszültségoldó technikák használata. A fiatalokat érintő kihívások és a növekvő kockázatok, a fokozódó verseny és a korai önállósodás jelentősen megnöveli a fiatalok veszélyeztetettségét (Gábor 2005).

Gábor Kálmán szerint a feszültségoldó technikák alkalmazása, a droghasználat, kis fenntartásokkal az alkoholfogyasztási szokások egyrészt az életformához kapcsolódnak (például az intenzív szabadidő eltöltés velejárái lehetnek), másrészt bizonyos jól elkülöníthető rétegekben gyakoribb az előfordulásuk.

Elemzésünk során a feszültségoldó technikák bemutatására is kitérünk, mint az alkohol- és drogfogyasztás, valamint a dohányzás; ezek az ifjúsági kultúra azon elemei, amelyek szoros kapcsolatban állnak a szabadidő eltöltésével. A dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás a fiatalok veszélyeztetettségét jelentheti, ugyanis az elmúlt évtizedekben a fiatalok új korszakba léptek, az ifjúsági életszakasz kitolódott. Megváltozott a fiatalok szocializációs környezete egy olyan értékrendet, izléskultúrát eredményeznek, amelyek kihatnak a fiatalok egész életútjára.

A *dohányzási szokásokat* vizsgálva, megállapítható, hogy a Fél-sziget-lakók több mint fele dohányzik. Eredményeink azt mutatják, hogy egyre több fiatal tartozik a „dohányosok táborába”, ugyanis a fiúk 44,8 százaléka és a lányok 35,7 százaléka rendszeresen², azaz napi gyakorisággal cigarettázik. Ezek az arányok növekvő tendenciát mutatnak a Mozaik 2001 felmérés eredményeivel szemben, ahol a rendszeres (naponta) dohányosok közel 30 százalékot tesznek ki.

Érzékelhető, hogy nemek szerinti lebontás szignifikáns eltérést mutat, a fiúk nagyobb gyakorisággal dohányoznak, mint a lányok. Tehát a fiúk 6,1%-a naponta több doboz cigarettát is elszív, 23,2 százaléka naponta egy doboz cigarettát, 15,1 százaléknak két-három napig tart egy doboz cigaretta, és 4,1 százaléka heti egy doboz cigarettát szív. A lányok 2,2 százaléka szív naponta több doboz cigarettát is, 18,8 százaléka naponta egy dobozzal, 14,7 százaléknak két-három napig tart egy doboz cigaretta, és 3,4%-a heti egy doboz cigarettát szív.

	Fiúk %	Lányok %
Nem dohányzom	42,53	47,43
Csak bizonyos alkalmakkor dohányzik	8,43	13,45
Heti egy dobozzal szív	4,21	3,42
Két-három napig tart egy doboz	15,13	14,67
Naponta egy dobozzal szív	23,18	18,83
Naponta több mint egy dobozzal szív	6,51	2,20

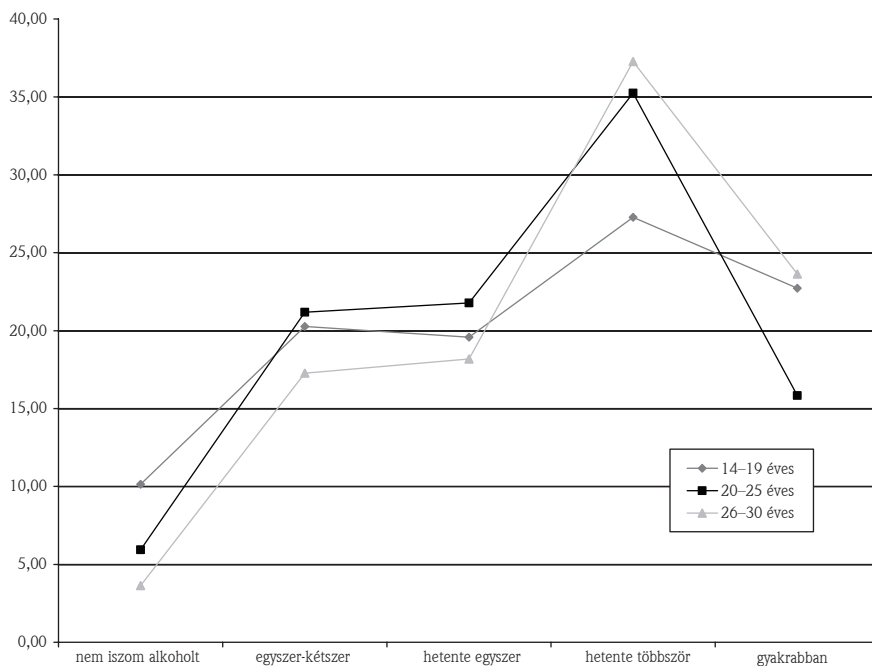
6. ábra. Dohányzási szokások nemek szerinti lebontásban

Azt a tendenciát, hogy a dohányzás egyre inkább megjelenik a fiatalok életében (majdnem minden második fiatal cigarettázik) talán azzal magyarázhatjuk, hogy a fiatalok életében a cigarettázás egyfajta „státusmegszerzést” jelenthet. Ez jelentheti az ifjúkorba való belépést, tehát egy eszköz, ami „belépőként” szolgál az ifjúsági státusba.

Az *alkoholfogyasztás* intenzitását vizsgálva a Fél-sziget-lakók több mint 50 százaléka fogyasztott alkoholt az elmúlt hónapban (33% hetente többször, és 18,8% ennél is gyakrabban). Az alappopuláció csak egy nagyon elenyésző százaléka nem iszik egyáltalán alkoholt. (7,3%). Különösen a „sörkedvelők” jelen-

nek meg nagy arányban. A férfiak 91,2 százaléka és a nők 76,7 százalék válaszolta, azt, hogy szokott sört fogyasztani. Véleményünk szerint akkor tudnánk releváns következtetéseket levonni az alkoholfogyasztással kapcsolatosan, ha ismeretünk lenne arról, hogy milyen minőségben fogyasztanak alkoholt a fiatalok, amint ez például az Ifjúság 2004-ben szerepel. Annak ellenére, hogy kutatásunk során nem kérdeztünk rá az „erősebb alkohol”, azaz más alkoholok fogyasztására, mégis fontos-

nak tartjuk megemlíteni, hogy a fiatalok körében különösen közkedvelt a sör és úgy véljük, hogy fesztivál alkalmával még inkább relevánssá válik. A korcsoportokat tekintve, amint azt az ábra is mutatja, mindhárom korcsoportra gyakori alkoholfogyasztás jellemző. Nagyon jól leolvasható, hogy a harmadik korcsoport, azaz a 26–30 évesek fogyasztanak leggyakrabban alkoholt, hetente többször is, viszont nem mutatkozik nagy eltérés a 20 és 25 évesek között.

1. ábra. Az alkoholfogyasztási gyakoriság korcsoportonkénti eloszlása.

A drogok fogyasztását vizsgálva elmondható, hogy a populáció 36 százaléka kipróbált valamilyen kábítószer (a válasz megtagadás nagyon elenyésző, 1,1%-a jelenti a populációnak). Jelentősen erősödő tendencia mutatkozik a kábítószer fogyasztók körében, összehasonlítva a Mozaik 2001-es kutatási eredményeket, ahol a válaszadók 6 százaléka próbált ki valamilyen kábítószer. Ezt a jelentős eltérést azzal is magyarázhatjuk, hogy a Mozaik2001 kutatás a teljes fiatal népességre kiterjedt, a Fél-sziget-kutatásban viszont csak egy fesztivált látogató népségről van szó, tehát úgy gondoljuk, hogy ez a populáció sokkal nyitottabb az ilyen jellegű feszültségoldó technikákkal szemben, ők azok akiknek az életfelfogásuk, életmódjuk megengedi azt, sőt egy bizonyos szinten „kötelezővé” is teszi; ugyanakkor ők azok akik könnyebben hozzáférnek ezen szerekhez.

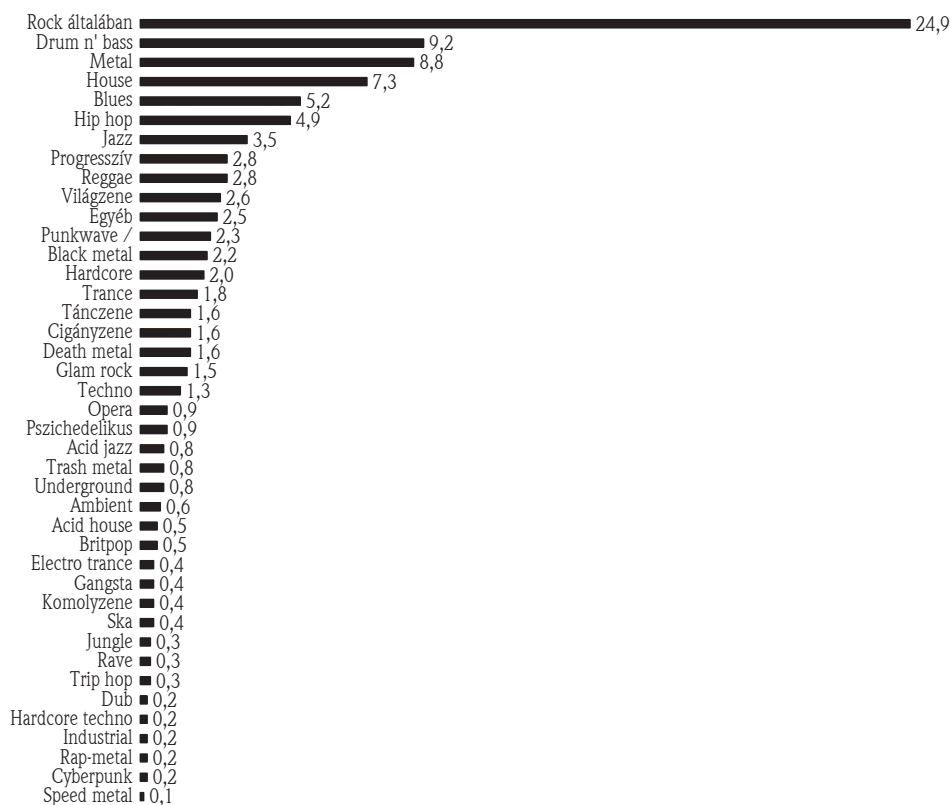
Az ismerősi baráti körben szintén növekvő a gyakoriság: a Fél-sziget-lakók baráti társaságának 58,7 százaléka próbált ki már kábítószer, míg a 2005-ös kutatás adatai 37 százalékaot mutatnak. A fogyasztott drogok „hangulatjavító szerek” közül a Fél-szigeten a leggyakrabban említett drog a marihuána (80%). A drogot már kipróbálók közel 5 százaléka említette az Extasyt és a hasist, ezt követi a kokain és LSD (1 %).

Zenehallgatás. Kedvenc zenei stílus · Mivel egy fesztivál-jellegű rendezvényen annak résztvevőit vizsgáljuk, fontosnak tartjuk az ifjúsági kultúra egyik oldalát kiemelni, nevezetesen a

zenehallgatást, koncertezést. A zene a fiatalok életében jelentős szerepet tölt be, mondhatni, hogy a kortárs csoport egyik nagyon fontos szervező ereje és az értékrend jelentős alakítója.

A zenei kultúra tükrözheti a tömegek által kedvelt, a köztudatba beivódott zenei stílusokat is, ami gyakran zenei szubkultúrában ölt alakot. A zenei szubkultúrát úgy definiáljuk, mint a populáris zene mellett megjelenő új zenei irányzat, amely sajátos stílusjegyekkel rendelkezik (Székely 2005). Ahhoz, hogy egy zenei kultúra megjelenjen szükséges egy viszonylag kis létszámú sokaság melynek tagjai az adott zene hallgatóivá, válnak.

A Fél-szigeten a legkedveltebb zenei irányzatok közül a rock általában messzemenően vezet, majd a drum n' bass, a metal, a house, a blues, a hip-hop és a jazz követi. Ez a nagy volumenű érdeklődés a rock iránt azzal magyarázható, hogy a Fél-sziget volumenében is sokkal kisebb – értjük alatta a területet és a kulturális színezetet is - mint például a Sziget Fesztivál. Tehát egyértelműen kevesebb zene irányzatot tud megjeleníteni, és kevesebb érdeklődőt tud magához vonzani. Ezzel szemben a Sziget Fesztiválon kialakultak úgynevezett csoportkultúrák, amelyek a zene mentén szerveződnek. Nevezetesen a punkok, rockerek, underground, rapperek, stb. Tehát a Fél-sziget Fesztiválon még csak egy ilyen jól elkülöníthető csoportkultúrát véltünk felfedezni, viszont arra következtetünk, hogy ha nő a zenei kínálat, akkor itt is meg fognak jelenni különböző csoportkultúrák.

2. ábra. A fesztivál látogatóinak zenei ízlése százalékos eloszlásban (N = 932).

Bauer (2000) szerint a sokoldalú információszerezési lehetőségek által a fiatalok nyitottabbak és érdekeltőbbek lettek a kultúra sokféle terméke iránt. A 90-es évektől kezdődően egy megváltozott kulturális magatartásról beszélhetünk, pl. nő az olvasási kedv, a nyelvtanulás, szakirányú képzés.

Az Ifjúság 2000 és Ifjúság 2004 kutatásaik azt jelzik, hogy a kultúrafogyasztás helyszíneit tekintve a társadalom kettészakítotttsága egyre inkább megnőtt, szétnyílt a „kulturális olló”. Tehát a kulturális javak fogyasztását tekintve kialakult egy, a „javakban dúskáló” csoport, mások viszont alig férnek bármiféle kulturális termékhez.

Eredményeink azt mutatják, hogy a fiatalok a „legitim” magaskultúra termékei iránt viszonylag csekély érdeklődést mutatnak, kevés százalékuk jár színházba, operába és táncházba, bár még mindig többen, mint a teljes fiatal korosztály vagy az össznépszerűség. A leggyakrabban végzett tevékenységek a fiatalok körében a zenélés és a kirándulás. Tehát a kulturális-szabadidős tevékenységlistán gyakrabban a „zenélni, festeni, rajzolni”, „kirándulni” tevékenységek jelennek meg, ami arra utal, hogy a kulturális aktivitást elsősorban a szórakozás tölti ki³.

Összegzés · Írásunkban arra törekedtünk, hogy felvázoljuk a Fél-sziget Fesztivál látogatóinak – a fesztiválok ifjúságának nevezett generáció kemény magjának – szabadidős fogyasztását és értékrendje főbb vonalait.

A szabadidő-kultúra néhány elemét megvizsgálva azt mondhatjuk, a fiatalok a „legitim” magaskultúra termékei iránt csekély érdeklődést mutatnak. Ezzel együtt körükben jelentősebb

mértékű a feszültségoldó technikákkal való „kontaktus”, illetve azok fogyasztása.

Ezt a jelentős érdeklődést azzal magyarázhatjuk – szem előtt tartva, hogy egy fesztivált látogató népegről van szó – hogy ez a populáció sokkal nyitottabb az ilyen jellegű feszültségoldó technikákkal szemben, ők azok akiknek az életfelfogásuk, életmódjuk megengedi azt, sőt egy bizonyos szinten „kötelezővé” is teszi azok fogyasztását. Továbbá, ugyanekkor ők azok, akik könnyebben hozzáférnek ezen szerekhez. Végül pedig, a környezetük, a hangulatuk miatt egy sokkal erősebb kihívással találják szemben magukat.

A Fél-sziget Fesztiválon jelen levő fiatalokat vizsgálva kimutatható az ifjúsági kultúra felértékelődése, valamint egyfajta önállósodás az értékek, a normák és a mintakövetés terén.

A Fél-sziget Fesztivál látogatóinak többsége számára a fesztivál az individualizálódás színtereként jelenik meg azáltal, hogy az ide „beköltözés” egy heti „teljes szabadságot” biztosít számukra.

Következésképpen elmondható, hogy a 2006-os év Fél-sziget Fesztivál látogatói a materiális értékrenddel szemben egy posztmateriális értékrendet helyeznek előtérbe, az anyagi javaknál fontosabbnak tartják az érdekes és változatos életet, a szabadságot, a kreativitást, a személyiség kibontakoztatását. Az a tendencia is észlelhető, hogy a privát szféra és a posztmateriális értékekre fektetett hangsúly az életkorral nő, vagyis a fiatalabb korosztályba tartozók (14-19 évesek) általában fontosabbnak tartják a posztmateriális és a privát szféra faktorokba tartozó értékeket, mint az idősebbek (26-30 évesek).

JEGYZETEK

1. Főkomponens analízis; Rotációs módszer: Varimax; Iterciók száma: 7; Bartlett teszt - KMO=0,832.

2. Rendszeres dohányosoknak tekintettük azokat, akik napi egy vagy több doboz cigarettát szívnak, vagy akik két-három nap alatt fogyasztanak el egy doboz cigarettát.

KÖNYVÉSZET

Bauer Béla: Az Értékek Lázadása. Bauer Béla a mai Fiatalokról. 2002. szeptember., IV. évf., 10/2002, p. 8–9. (elektronikus változat: <http://www.ufi.hu/feltolt/ufi2002szeptember.pdf>, letöltés ideje: 2006.05.15)

Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés*. p. 81–98., Budapest, 2005, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.

Bauer Béla–Tibori Tímea: Az ifjúság viszonya a kultúrához. In Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.): *Ifjúság 2000*. p. 180–201., Tanulmányok I., Budapest, 2002., Nemzeti Ifjúságkutatató Intézet.

Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, társadalmi tőke. In Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. p. 150–178., Budapest, 1996., Új Mandátum.

Csata István: Az erdélyi magyar fiatalok értékrendjéről. In Gábor Kálmán–Veres Valér (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. p. 133–161., Szeged–Kolozsvár, 2005., Belvedere–Max Weber.

Csata Zsombor–Magyar Tivadar–Veres Valér: *MOZAIK 2001. Gyorsjelentés Belső Erdély*. p. 137–188., Budapest, 2002., Nemzeti Ifjúságkutatató Intézet.

Chisholm, Lynne: Élesebb lencse vagy új kamera? In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. p. 49–70., Szeged, 1993., Szociológiai Műhely.

Ercsei Kálmán: Erdélyi magyar fiatalok. In Veres Valér–Gyarmati Zsuzsa (szerk.): *RODOSZ–Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. p. 51–66., Kolozsvár, 2002., Kriterion Könyvkiadó.

Gábor Kálmán: Az ifjúsági kultúra és a fiatalok társadalmi orientációs mintái. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. p. 173–204., Szeged, 1993a., Szociológiai Műhely.

Gábor Kálmán: Ifjúsági értékorientációs folyamatok. In Boros László (szerk.): *Érték–Iskola–Család*. p. 127–150., Budapest, 1993b., Akadémiai Kiadó.

3. Részletesebb a leírásért lásd Veres jelen lapszámban közzölt írását.

Gábor Kálmán: Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In *Educatio Füzetek* 2. p. 13–35., Budapest, 1996.

Gábor Kálmán: Az Ifjúságszociológia Irányai. In Bauer Béla (szerk.): *Sűsü a Társadalomban*. p. 153–173., Budapest, 2000., Új Mandátum Kiadó.

Gábor Kálmán: *Ifjúsági Korszakváltás 2004. Tézisek*. Budapest, 2004.

Kapitány Balázs: A rizikótársadalom másfél évtizede. In *Szociológiai Szemle* 1/2002, p. 123–133.

Kiss Tamás: Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskoláskorú körében. In Veres Valér (szerk.): *Nemzeti vagy nemzedéki integráció*. p. 109–143., Kolozsvár–Budapest, 2000., Limes–Új Mandátum.

Örkény Antal–Szabó Ildikó: A siker záloga. In *Educatio*, 3/2001 – ősz.

Székely Anna: Ifjúságkultúra, zene, életmód. In Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. p. 40–58., Budapest, 2005., L'Harmattan Kiadó.

Veres Valér: Pénz vagy tudás? In *Korunk* 1998/6. p. 26–37., Kolozsvár, 1998.

Veres Valér: Középosztályosodási tendenciák a marosvásárhelyi Félsziget fesztivál résztvevői körében. In *WEB* 1–2/2006.

Wallace, Clair: Ifjúság, munka és oktatás a posztkommunista Európában: út az individualizáció felé? In *Korunk* 6/1998. p. 5–12., Kolozsvár.

Zinnecker, Jürgen: A fiatalok a társadalmi osztályok terében. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. p. 5–28., Szeged, 1993a., Szociológiai Műhely.

Zinnecker, Jürgen: Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. p. 29–48., Szeged, 1993b., Szociológiai Műhely.